

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/solidarnosc/102813,Naukowiec-z-drugiego-obiegu-Jozef-Smaga-1937-2019.html>

Zdjęcie opublikowane na stronie Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Wydziału Filologicznego UJ (fot. Dziennik Polski)

BIOGRAM / BIOGRAFIA

Naukowiec z drugiego obiegu. Józef Smaga (1937-2019)

OKRES HISTORYCZNY

(1980-1990) Epoka Solidarności

Autor: MARCIN KRZEK-LUBOWIECKI 21.08.2023

Choć całe życie związany był z rusycystyką, to swoimi badaniami i zainteresowaniami obejmował również historię oraz sowietologię. Zaangażowany w działalność „Solidarności” i drugoobiegowego Wydawnictwa

Myśli Nieinternowanej, włączył się również w niezależną działalność naukową i dydaktyczną.

Józef Smaga urodził się w 1937 r. w Stróży w powiecie limanowskim. Edukację rozpoczął w rodzinnych stronach, gdzie ukończył szkoły podstawową i średnią oraz zdał egzamin maturalny. Od 1955 r. kontynuował naukę w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie na kierunku rusycystyka. Już jako student, na początku listopada 1956 r., wziął udział w Krakowie w milczącym marszu poparcia powstania w Budapeszcie oraz sprzeciwu wobec interwencji wojsk sowieckich na Węgrzech.

Kariera naukowa

Studia ukończył w 1959 r., a rok później rozpoczął pracę na stanowisku asystenta w Katedrze (a następnie Instytucie) Filologii Rosyjskiej WSP w Krakowie. W 1967 r. obronił doktorat na temat rosyjskiego pisarza Antoniego Pogorielskiego. Po habilitacji na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1980 r. objął stanowisko docenta WSP. W 1994 r. uzyskał tytuł profesora.

Już jako student, na początku listopada 1956 r., wziął udział w Krakowie w milczącym marszu poparcia powstania w Budapeszcie oraz sprzeciwu wobec interwencji wojsk sowieckich na Węgrzech.

W swojej karierze naukowej wypromował dwóch doktorów oraz kilkuset magistrów. Był także członkiem Polskiej Akademii Nauk. W 2007 roku przeszedł na emeryturę. Choć całe życie związany był z rusycystyką, to swoimi badaniami i zainteresowaniami obejmował również historię oraz sowietologię.

W czasie studiów Smaga należał do Zrzeszenia Studentów Polskich, a od 1963 r. był członkiem PZPR. W 1968 r. został ukarany przez władze partyjne karą nagany za niechęć do udziału w nagonce antysemitkiej oraz za poparcie wystąpień studenckich. Pięć lat później wystąpił z partii. Jego postawa w okresie przynależności do PZPR stawała się coraz bardziej krytyczna i jednoznaczna wobec komunistów oraz narzucanych przez nich

treści.

„Solidarność” na WSP

W 1980 r., po wydarzeniach na Wybrzeżu oraz porozumieniach sierpniowych zakładających możliwość tworzenia związków zawodowych, tego typu związek powstał także na Wyższej Szkole Pedagogicznej. Miesiąc po podpisaniu porozumień między robotnikami i władzą, 1 października 1980 r., doszło do zawiązania na WSP Uczelnianego Komitetu Założycielskiego. Była to struktura dająca początek uczelnianym niezależnym związkom zawodowym. Przewodniczącym UKZ została dr Maria Baster, a jej zastępcą docent Zenon Uryga. Wśród członków prezydium znalazł się także Józef Smaga.

Pod koniec października podpisane zostało porozumienie między UKZ a rektorem WSP w Krakowie w sprawie zasad funkcjonowania tej struktury w ramach uczelni. Jako aneks do porozumienia załączony został program NSZZ „Solidarność” na WSP w Krakowie. Zgodnie z nim, zadaniem UKZ było dążenie do pełnej demokratyzacji życia publicznego w kraju. W grudniu przekształcono UKZ w Komisję Uczelnianą „Solidarności”.

Niedługo po 13 grudnia 1981 r. Smaga został wezwany z powodu swojej działalności związkowej przez Służbę Bezpieczeństwa na tzw. rozmowę ostrzegawczą, podczas której odmówił podpisania lojalki.

Powołano także na uczelni „Forum Dyskusyjne” NSZZ „Solidarność”, którego nadrzędnym zadaniem była m.in. wymiana myśli na temat funkcjonowania różnych dziedzin związanych z szeroko rozumianą nauką. Spotykano się np. z nauczycielami, czy też dyskutowano na temat edukacji na uczelniach. Uczestnikiem spotkań był także Smaga, który z polecenia „Solidarności” pełnił funkcję członka związkowego zespołu pracującego nad projektem ustawy o szkolnictwie wyższym.

W przeddzień wprowadzenia stanu wojennego, 11 grudnia 1981 r., Józef Smaga brał udział w roli prelegenta w sesji literacko-historycznej zorganizowanej przez Niezależne Zrzeszenie Studentów.

W drugim obiegu

Niedługo po 13 grudnia 1981 r. Smaga został wezwany z powodu swojej działalności związkowej przez Służbę Bezpieczeństwa na tzw. rozmowę ostrzegawczą, podczas której odmówił podpisania lojalki. W jednej z analiz SB zapisało:

„środowisko to [tj. kadra naukowa WSP w Krakowie] jest jednak pod dużym wpływem byłych aktywnych działaczy NSZZ »Solidarność«, wśród których najaktywniejsze postawy negatywne prezentują: doc. Andrzej Szyszko-Bohusz, prorektor doc. Zenon Uryga, prof. Stanisław Burkot, doc. Smaga”.

„Solidarność” WSP kontynuowała działalność w podziemiu, ale Smaga postanowił rozpocząć pracę konspiracyjną poza strukturami byłych związków zawodowych.

Na początku 1982 r. poprzez drukarza Pracowni Reprograficznej Biblioteki Głównej WSP w Krakowie udało się Smadze nawiązać kontakt z powstającym Wydawnictwem Myśli Nieinternowanej (WMN). Choć współpracował on też z innymi podziemnymi oficynami, to został stałym współpracownikiem tego wydawnictwa: publicystą i autorem na łamach pism oraz wydawanych pozycji książkowych. Publikował m.in. pod pseudonimami „Jędrzej Boruta” oraz „Szczęsny Trzymalski”, który to pseudonim miał nawiązywać do Feliksa Dzierżyńskiego.

Opublikował w drugim obiegu kilka książek, pisywał też stałe felietony i artykuły na łamach pism „Myśli Nieinternowane” (których był współredaktorem) oraz „Sygnał”. Przynajmniej wszystkie dotyczyły one historii komunizmu, Związku Sowieckiego, jak też państw które znalazły się w bloku wschodnim po zakończeniu II wojny światowej. Przypominał o zbrodniach sowieckich, jak też o ważnych rocznicach.

Oprócz działalności pisarskiej, Smaga zaangażował się także w podziemną działalność edukacyjną. W pierwszej połowie lat 80. XX wieku koordynował podziemny uniwersytet (zorganizowany i finansowany przez WMN), w którego wykładach brała

udział młodzieży krakowskich liceów.

Jako samodzielny pracownik naukowy miał dostęp w bibliotekach do tzw. prohibitów, czyli części druków zakazanych przez cenzurę. Czytał m.in. dzieła Sołżenicyna, czego efektem była wydana w połowie 1983 r. przez Wydawnictwo Myśli Nieinternowanej pierwsza broszura pt. „Lekcja Aleksandra Sołżenicyna”. Na początku 1984 r. wydana została przez WMN „Krótka historia Związku Radzieckiego”, w której nakreślił w sposób krytyczny historię państwa pod rządami wszystkich kolejnych polityków komunistycznych, począwszy od Lenina, kończąc na początkach „sekretarzowania” przez Konstantina Czernienkę. Książka była bardzo popularna w drugim obiegu, a o wartości tej pozycji może świadczyć fakt, że jej rozszerzona wersja ukazała się również w oficjalnym obiegu w 1992 r. pt. „Narodziny i upadek imperium. ZSRR 1917-1991”.

Oprócz działalności pisarskiej, Smaga zaangażował się także w podziemną działalność edukacyjną. W pierwszej połowie lat 80. XX wieku koordynował podziemny uniwersytet (zorganizowany i finansowany przez WMN), w którego wykładach brała udział młodzież krakowskich liceów. Łącznie w zajęciach wzięło udział kilka roczników słuchaczy, a wśród prelegentów byli uczeni i naukowcy z UJ, AGH oraz WSP, specjalizujący się w różnych dziedzinach. Wykłady prowadził również sam Smaga. Tematyka zajęć dotyczyła historii, socjologii, filozofii czy ekonomii. Dodatkowym skutkiem działalności owego uniwersytetu było gromadzenie zapasów papieru, które dostarczała młodzież uczestnicząca w wykładach. Papier był następnie przekazywany podziemnej oficynie na cele wydawnicze.

* * *

W czasie tzw. wyborów kontraktowych 1989 r. Józef Smaga pełnił funkcję męża zaufania w jednej z Komisji Wyborczych w Krakowie. W tym samym okresie piastował stanowisko redaktora pisma „Universitas”, które było organem „Solidarności” na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Prof. Józef Smaga zmarł po długiej chorobie 5 listopada 2019 r.

Józef Smaga (1937-2019)

Tekst pochodzi z serii *Małopolscy Bohaterowie „Solidarności”*

COFNIJ SIĘ